

Lempeät vallankumousoikeudet

Jukka Siro: Tuomiovalta kansalle. Vallankumousoikeudet sisällissodassa 1918. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja, A-sarja N:o 295, Helsinki 2009. 411 s.

■ Jukka Siron oikeushistoriallinen väitöskirja punaisista tuomioistuimista *Tuomiovalta kansalle* käsittelee aikaisemmin vain vähän tutkittua aihetta. Vallankumousoikeuksista lyhyesti kirjoittaneet muutamat tutkijat ovat olleet historioitsijoita vailla oikeustieteellistä koulutusta. Uudempi sisällissodan aikaista lainkäyttöä koskeva tutkimus on keskittynyt valkoisten sodan aikaisten kenttäoikeuksien (Marko Tikka) ja sodan jälkeen luodun valtiorikos oikeusverkoston toimintaan (Jukka Kekkonen). Tuntuu siltä, että vallankumousoikeuksien toiminta oli aivan liian arkipäiväistä ja myös lempeää, jotta myöhemmät tutkijat olisivat jaksaneet kiinnostua asiasta. Vallankumousoikeuksiin ei liity sen enempää kuolemantuomioita kuin joukkoteloituksiakaan.

Siro on rajannut tutkimuksensa käsittelemään Helsingin, Hämeenlinnan ja Rauman vallankumousoikeuksien toimintaa. Lisäksi tutkimuksessa on käyty läpi vallankumouksellisen ylioikeuden jäljellä oleva materiaali. Luvun 2. pääkohdeena on Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen oikeuspolitiikka ja puolueen rikos- ja prosessioikeudelliset näkemykset ennen vuotta 1918. SDP näki kansainvälisen työväenliikkeen tavoin oikeuden alistaisena taloudelle ja suhtautui kriittisesti sekä oikeusjärjestykseen yleensä että tuomioistuinlaitokseen. Kiinnostus oikeuskysymyksiin oli kuitenkin laimeaa, koska Suomen oikeuslaitoksen tilaa ei pidetty erityisen huolestuttavana. Siro osoittaa, että sosiaalidemokraattien näkemykset rikosoikeudesta perustuivat uuden, sosiologisen rikosoikeuskoulukunnan oppeihin: rikoksenteikijän henkilö ja hänen olosuhteensa, ei tehty rikos, olivat tärkeimpiä rangaistusta määrättäessä. Luvussa 3. selostetaan ajautumista kohti vallankumousta ja punaista terroria sekä punaisten lainsäädäntötoimintaa.

Tutkimuksen pääannin muodostavissa luvuissa 4.–6. Siro arkistoaineiston pohjalta selostaa ja analysoi punaisen Suomen lainkäyttöä. Tuomioistumia koskevassa luvussa kerrotaan tuomiovallan muutoksesta vallankumouksen yhteydessä, vallankumousoikeuksia koskevasta lainsäädännöstä, vallankumousoikeuksien ja punakaartin välisestä ongelmallisesta suhteesta sekä punaisten tuomareiden taustasta ja koulutuksesta. Koska lakimieskunta miltei poikkeuksetta asettui valkoisten puolelle, vallankumousoikeudet olivat kirjaimellisesti 'kansan tuomioistumia'. Seuraavassa luvussa käykin ilmeiseksi, että oikeudenkäyntimenettely 'omantunnon, ei kaavojen mukaan', oli myös pa-

kon sanelema ratkaisu tuomareiden puutteellisen koulutuksen takia. Vaikka tuomioistuinten toimijat olivat maallikkoja ja vaikka perinteisesti suhtauduttiin kriittisesti lakimiehiin, mistään juristivihamielisyydestä ei voi puhua: syytettyjen harvoja lainoppineita puolustajia kuunneltiin tarkoin, ja nämä saivat myös ilman sanktioita avoimesti epäillä vallankumousoikeuden legitimitettiin. Vaikka pyrittiin oikeudenkäyntien yksinkertaistamiseen, menettely ei oleellisesti poikennut vanhasta alioikeuskäytännöstä.

Luvun 6. otsikko 'inhimillisesti, mutta ei hempeämielisesti' kuvaa pähkinänkuoressa vallankumousoikeuksien ratkaisutoimintaa, joka välillä meni hempeämielisyyden puolelle; suojeluskunnan jäsenyydestä saattoi selvitä sakoilla tai ehdollisella vankeusrangaistuksella. Vallankumousoikeuksien päätehtävä oli poliittisten vastustajien tuomitseminen, mutta vallankumousoikeudet olivat toimivaltaisia myös tavallisissa rikosasioissa, ja toimivalta ulotettiin myöhemmin riitajuttuihin. Epäpoliittisissa jutuissa annettiin entistä alioikeuskäytäntöä vastaavia tuomioita. Vallankumouksellisen ylioikeuden lainkäyttö oli jonkin verran, mutta ei ratkaisevasti lievempi kuin vallankumousoikeuksien.

Luvussa 7. Siro vertaa Suomen vallankumousoikeuksien toimintaa Neuvosto-Venäjän oloihin 1917–20 ja Unkarin vallankumouksen lyhyeen kauteen 1919. Venäjällä ja Unkarissa vallankumoustuomioita käytettiin vain vastavallankumouksellisten tuomitse-

miseen, ja ne antoivat myös kuolemantuomioita. Luvussa 8. "Katastrofin jälkeen" kerrotaan punaisen oikeuslaitoksen päättäjien ja tutkittujen vallankumousoikeuksien tuomareiden myöhemmistä kohtaloista. Siro osoittaa myös, miten osia punaisen Suomen lainsäädännöstä, erityisesti sosiologisen rikosoikeuskoulukunnan oppeihin perustuvat säännökset, melko pian sisällissodan jälkeen siirtyivät myös valkoisen Suomen lainsäädäntöön.

Lähdeaineiston rajaus Helsingin (481 juttua), Hämeenlinnan (97) ja Rauman (54) vallankumousoikeuksiin sekä vallankumoukselliseen ylioikeuteen on perusteltu, mutta olisin kuitenkin kaivannut jotain itäsuomalaista vallankumousoikeutta 'vastapainoksi' vähemmän vallankumoukselliselle Raumalle. Mieleen tulee erityisesti Viipurin vallankumousoikeus (193 juttua), jolla olisi saatu parempi alueellinen, ja miksei myös ideologinen kattavuus, koska vallankumous oli Itä-Suomessa radikaalimpaa kuin lännessä.

Oikeushistoriallisessa tutkimuksessa oikeuslähdeoppi on keskeinen kysymys: mihin vallankumousoikeudet perustivat päätöksensä? Maallikkotuomareilla ei voinut olla mitään harkittua oikeuslähdeoppia, mutta Siro esittää sitä de facto-oikeuslähdeoppia, jota noudatettiin. Ensisijaisena oikeuslähteenä oli uusi vallankumouslainsäädäntö, täydennyksenä kelpasi vanha lainsäädäntö soveltuvien osin, jollei se ollut vallankumouksen periaatteiden vastainen, sekä viime kädessä "kansan terve oikeustajunta", "kansanmiehen

omatunto", eli käytännössä vallankumousliikkeen ja puolueen poliittiset päämäärät. Voidaan todeta, että tämä oikeuslähdeoppi ei ollut vain ensimmäisen maailmansodan jälkeisten vallankumousten ominaispiirre, vaan että se muistuttaa myös Saksan tilannetta vuodesta 1933. Se ei siis ollut 'sosialistinen', vaan tavallaan pakon sanelema väliaikaisratkaisu uutta lainsäädäntöä odottaessa. Eli kuten Siro itse aivan oikein toteaa: "... oikeudellisen tradition painolasti on toisinaan niin vahva, ettei sitä voida syrjäyttää täysin edes vallankumouksen keinoin" (s. 346).

Myös Siron oma oikeuslähdeoppi on mielenkiintoinen. Voidaan kysyä, millä mittapuulla Siro on arvioinut vallankumousoikeuksien toimintaa ja päätöksiä, kun tutkimus sisältää lukuisia 'normatiivisia' kannanottoja. Siro kritisoi sekä punaista lainsäädäntöä että vallankumousoikeuksia: tuomioistuimet eivät olleet riippumattomia (s. 99); todistelun vastaanotto poikkesi toisinaan "oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksista" (s. 145); yhdenvertaisuuden periaate kärsi (s. 150); noudatettiin taannehtivaa lainsäädäntöä (s. 159) jne. Vallankumousoikeuksien oikeuskäytännön vertailu kansanvaltuuskunnan lainsäädäntöön on Siron mainitsemaa täysin luonnollista vertailua 'law in books – law in action'. Toistuva vertailu kauden oikeustieteelliseen kirjallisuuteen on sitä vastoin ongelmallinen. Vaikka lainkäyttöä koskevissa tutkimuksissa on totuttu vertaamaan tuomioistuinten ratkaisuu-

ja kauden oikeustieteelliseen kirjallisuuteen, näin esim. Jukka Kekkonen, asetelma on ollut toinen: lakimieskoulutuksen saaneet tuomarit puolustivat sitä järjestelmää, joka oli tuottanut heidän opinnoissaankin käyttämänsä kirjallisuuden. Vallankumousoikeuksien suhde vallitsevaan doktriiniin, mikäli siitä yleensä oltiin tietoisia, oli toinen: myös oikeustieteellinen kirjallisuus edusti sitä vanhaa, 'kaavoihin kangistunutta' harvainvaltaa, jota vastaan taisteltiin.

Myös Suomen olojen vertailu Neuvosto-Venäjän ja Unkarin oloihin on ongelmallinen. Näissä tapahtumat olivat myöhempiä kuin Suomessa, ja kolmen maan esivallankumoukselliset oikeusolot olivat hyvin erilaisia. Läheisempi ja mielekkäämpi vertailukohde olisi voinut olla valkoisten kenttäoikeudet sisällissodan aikana tai valtiorikosoikeuksien toiminta sodan jälkeen. Vertailu Neuvosto-Venäjän ja Unkarin vallankumoustuomioistuinten toimintaan on saanut Siron toteamaan (s. 348), että Suomen vallankumousoikeuksien lempeys johtui mm. Suomen suhteellisen pienistä yhteiskunnallisista eroista, jolloin voi kysyä, miksi tämä sitten ei vaikuttanut valkoisten toimintaan.

Yhtenä punaisena lankana koko kirjassa on "Dr. Jekyll – Mr. Hyde" -asetelma: 'hyvät' vallankumousoikeudet vastaan 'paha' punakaarti. Tämä asetelma on kyllä aikaisemmasta tutkimuskirjallisuudesta tuttu, ja olen Siron kanssa samaa mieltä, kun hän polemisoi Marko Tikkaa vastaan (s. 58 ja 285 ss.); kansanvaltuuskunta ja punainen siviilihallinto yleensä

sä todella tekivät voitavansa punaisen terrorin ehkäisemiseksi, mutta voimat eivät vain riittäneet. Vallankumous 'lepäsi pistinten varassa', ja punakaarti oli maan todellinen hallitsija. Oikeuslaitos oli keskeinen osa punaista hallintoa, ja Siro pitää vallankumousoikeuksien luomista merkittävänä organisatorisena saavutuksena (s. 130). Hänen käsityksensä vallankumousoikeuksien toiminnasta on pääasiassa myönteinen: tuomioistuimet edustivat malttia sekä pyrkimyksiä tasapuolisuuteen ja syytettyjen oikeusturvan takaamiseen – vallankumousoikeudet eivät olleet osana punaista terroria.

Legalismi, erityisesti punainen legalismi, on toistuvasti esillä oleva teema. Jo vallankumousoikeuksien perustaminen oli osoitus ”laillisten muotojen noudattamisen arvostamisesta” (s. 88). Kansanvaltuuskunta ei väittänyt vallankumousta lailliseksi, mutta puolusti lainmukaisten olojen säilymistä ja oikeudellista jatkuvuutta, ja vallankumousoikeudet pyrkivät noudattamaan laillisia muotoja. Olen kuitenkin eri mieltä, kun Siro toteaa (s. 345), että “[p]unaisen Suomen legalismi oli ... yhtä pinnallista kuin valkoisessa Suomessa”. Vallankumousoikeuksien maallikkotuomarit pyrkivät kykynsä mukaan noudattamaan annettuja säännöksiä ja epäpoliittisissa jutuissa kihlakunnan- ja raastuvanoikeuksien linjaa, kun taas valkoisissa, täysin vailla säädöspohjaa olevissa kenttäoikeuksissa usein lakimieskoulutuksen saaneet tuomarit mielivaltaisesti taivuttivat lainsäännöksiä näennäisperus-

teluna suorittamilleen puhdistuksille. Syytetyn oikeusturva vallankumousoikeuksissa oli myös toista luokkaa kuin myöhemmin valtiorikosoikeuksissa, joiden toimintaa Siro itse luonnehtii poliittiseksi puhdistukseksi (s. 327).

Siron tutkimus on hyvin huolellista työtä, se muodostaa selkeästi jäsennellyn kokonaisuuden, ja lukija saa hyvän yleiskuvan aikaisemmin suhteellisen vähän tutkitusta ja tunnetusta alueesta punaisen Suomen hallinnossa. Siro on keskittänyt tutkimuksensa kolmen keskeisen vallankumousoikeuden sekä vallankumouksellisen ylivoikeuden toimintaan, ja rajausta voidaan pitää sekä riittävän kattavana että myös tarpeellisena runsaan lähdeaineiston takia. Vallankumousoikeuksien toiminnan analyysissään Siro on vertaillut näiden toimintaa kihlakunnan- ja raastuvanoikeuksien toimintaan ennen sisällissotaa sekä myös keskeisen oikeustieteellisen kirjallisuuden kannanottoihin. Vertailu kirjallisuuteen on ratkaisu, josta voidaan keskustella, kuten myös melko irralliseksi jäävästä vertailusta Neuvosto-Venäjän ja Unkarin vallankumouslainkäyttöön, mutta nämä seikat eivät vähennä tutkimuksen kokonaisansioita. Siro tuntee hyvin aikaisemman tutkimuskirjallisuuden, jonka kanssa hän on käynyt kriittistä ja asiallista keskustelua. Teksti on sujuvaa ja miellyttävää lukea, ja tutkimustulokset ovat hyvin perusteltuja. Siron tutkimusta voi suositella myös lukijoille, joilla ei ole oikeustieteellistä koulutusta.

Lars Björne